

Bezpieczeństwo społeczności lokalnych w kontekście roli rodziny i szkoły w organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży

Safety of the local communities in the context of the role of the family and the school in the organization of the leisure time of children and teenagers

**Magdalena Formela¹, Dariusz Skalski², Igor Grygus³, Nataliia Nesterchuk⁴,
Piotr Lizakowski¹**

¹Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni
Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich

²Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku
Wydział Wychowania Fizycznego - Zakład Sportów Wodnych

³Narodowy Uniwersytet Gospodarki Wodnej i Wykorzystania Zasobów Naturalnych w Równym (Ukraina) -
Katedra Zdrowia Człowieka i Fizjoterapii

⁴Narodowy Uniwersytet Gospodarki Wodnej i Wykorzystania Zasobów Naturalnych w Równym (Ukraina) –
Katedra Teorii i Metodyki Wychowania Fizycznego

Number of characters: 44 923 (with abstracts, summaries and cover). Number of images: 0 x 1 000 characters (lump sum)=0 000 characters.
Total: Number of characters: 44 923 (with abstracts, summaries, cover and graphics)= 1,123 spreadsheets publishing.

Słowa kluczowe: czas wolny, bezpieczeństwo, rodzina, szkoła, rodzina, dzieci, młodzież
Key words: leisure time, safety, family, school, family, children, young people

Streszczenie

W dobie powszechnej informatyzacji i globalizacji coraz ważniejsze stają się kwestie bezpieczeństwa związanego ze środowiskiem lokalnym i możliwościami rozwoju poszczególnych jednostek i społeczności lokalnych. Otwarte granice, swoboda przemieszczania się, zderzanie się i mieszanie różnych kultur, poglądów czy postaw na dalszy plan odsuwa bezpieczeństwo stricte narodowe, związane z zapewnieniem suwerenności granic i niezależnego władania własnym państwem na rzecz rozwoju i samorealizacji oraz godnych warunków bytowych jednostek wchodzących w skład małych społeczności lokalnych. W szybko rozwijającym się świecie i współcześnie występujących procesach globalizacji nowego znaczenia nabiera pojęcie bezpieczeństwa. Nieco abstrakcyjne dla ogółu społeczeństwa stają się kwestie szeroko rozumianego bezpieczeństwa narodowego związanego klasycznie z ochroną suwerenności i granic państwa na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych, w których na co dzień mieszkańcy żyją i funkcjonują. Znaczenia nabierają kwestie bezpieczeństwa zdrowotnego, kulturowego, społecznego czy ekologicznego, a kwintesencją aktualnie postrzeganego bezpieczeństwa jest możliwość rozwoju osobowego każdego człowieka, nawet najmłodszego.

Summary

In twenty-four hours of the universal computerization and the globalization safety issues are becoming increasingly more important associated with the local environment and development potentialities of individual individuals and the local communities. Open border, the freedom of the migration, colliding and mixing up various cultures, views or attitudes to the background a safety is moving away sovereignties national, associated with the assurance strictly border and of independent dominion over the own state for the development and the self-realization and worth the standard of living of individuals being included in the small local communities. In quickly unrolling world and the processes of globalisation in our times appearing comprehending the safety is picking new meaning up. A little bit for the whole of society issues of the widely understood national security connected classically with the protection of the sovereignty and state borders for the safety of the local communities in which residents usually live are becoming abstract and are functioning. Issues of the, cultural, social or ecological health safety are acquiring significance, and a possibility of the personal development of every man is an essence of the currently perceived safety, even youngest.

Wprowadzenie

W szybko rozwijającym się świecie i współcześnie występujących procesach globalizacji nowego znaczenia nabiera pojęcie bezpieczeństwa. Nieco abstrakcyjne dla ogółu społeczeństwa stają się kwestie szeroko rozumianego bezpieczeństwa narodowego związanego klasycznie z ochroną suwerenności i granic państwa na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnych, w których na co dzień mieszkańcy żyją i funkcjonują. Znaczenia nabierają kwestie bezpieczeństwa zdrowotnego, kulturowego, społecznego czy ekologicznego, a kwintesencją aktualnie postrzeganego bezpieczeństwa jest możliwość rozwoju osobowego każdego człowieka, nawet najmłodszego

¹. Dlatego też rodzi się sytuacja problemowa niezmiernie interesująca poznawczo, w której zwrócić szczególną uwagę na rolę rodziny i szkoły w zapewnieniu bezpieczeństwa dzieciom i młodzieży, jako najmłodszym członkom społeczeństwa, m. in. poprzez właściwą organizację czasu wolnego. Celem publikacji jest przeanalizowanie znaczenia i wpływu organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży na bezpieczeństwo społeczności lokalnych. To właśnie odpowiednio zorganizowany czas wolny daje możliwość zregenerowania sił i pozostania w dobrym zdrowiu, stwarza szansę rozwoju kulturalnego i społecznego, możliwość zabawy oraz pracy nad sobą oraz samorozwoju, a co za tym idzie poczucie bezpieczeństwa².

Szeroko rozumiane bezpieczeństwo można rozumieć jako³ stan niezagrożenia i spokoju, który daje poczucie pewności i gwarancję jego zachowania, a zarazem szansę na doskonalenie i standard życia. Aleksandra Skrobacz podaje, iż bezpieczeństwo jest „pierwotną, egzystencjalną i naczelną wartością i potrzebą każdego człowieka, warunkującą przeżycie i rozwój jednostki i grup społecznych. W celu wzmocnienia poczucia bezpieczeństwa ludzie jednoczą się i powołują państwo jako najważniejszą formę organizacyjną, gwarantującą bezpieczeństwo”⁴. Stąd też możemy wyróżnić jeden z podstawowych rodzajów bezpieczeństwa, bezpieczeństwo narodowe, które według J. Stańczyka to⁵ stan gwarantujący fizyczne przetrwanie i zapewniający swobodę rozwoju. Jest to sytuacja, która jest naczelną potrzebą każdego obywatela jak również celem i interesem narodowym, dającym rękojmię realizacji potrzeb i ochronę wartości. W polskim społeczeństwie według R. Kuźniara⁶ główną racją stanu jest właśnie bezpieczeństwo, w dwuwymiarowym wariacie. Pierwszy wariant to bezpieczeństwo egzystencjonalne, traktowane jako fizyczne istnienie państwa oraz narodu, a drugi związany z ochroną tożsamości narodu, czego najlepszym gwarantem jest rozwój gospodarczy i cywilizacyjny.

W dobie powszechnej informatyzacji i globalizacji coraz ważniejsze stają się kwestie bezpieczeństwa związanego ze środowiskiem lokalnym i możliwościami rozwoju poszczególnych jednostek i społeczności lokalnych. Otwarte granice, swoboda przemieszczania się, zderzanie się i mieszanie różnych kultur, poglądów czy postaw na dalszy plan odsuwa bezpieczeństwo stricte narodowe, związane z zapewnieniem suwerenności granic i niezależnego władania własnym państwem na rzecz rozwoju i samorealizacji oraz godnych warunków bytowych jednostek wchodzących w skład małych społeczności lokalnych.

Społeczność lokalna jest podstawowym elementem struktury społecznej, charakteryzującym się ograniczoną liczbą osób, które bezpośrednio wchodzi w relacje między sobą na określonym terytorium. Mają one wspólne cele i środki wynikające ze wspólnoty życia codziennego. Takie współistnienie tworzy dogodne środowisko do wyzwalania potencjałów rozwojowych i zachowań prospołecznych⁷. Podstawowym składnikiem społeczności lokalnych ale i ogółu społeczeństwa jest rodzina i szkoła i to właśnie te elementy struktury społecznej mają największy wpływ na wychowanie

¹ M. Krąpiec, Dobro wspólne [w:] *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 2, Lublin 2001, s. 632.

² Szerzej: D. Skalski, P. Lizakowski, O. Zabolotna, *Bezpieczeństwo i profilaktyka zdrowotne dzieci i młodzieży. Wybrane aspekty*, Starogard Gdański 2017.

³ A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012, s. 25.

⁴ A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012, s. 26.

⁵ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996, s. 36.

⁶ R. Kuźniar (red.), *Między polityką, a strategią*, Warszawa 1994, s. 176.

⁷ M. Leszczyński (red.), *Bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym. Wybrane obszary*, Warszawa 2016, s. 36.

młodego pokolenia i wdrożenie do życia w bezpiecznym środowisku, co między innymi odbywa się poprzez właściwą organizację czasu wolnego dzieciom i młodzieży.

Pojęcie czasu wolnego

Prekursorem uznania czasu wolnego jako ważnego elementu życia był A. Kamiński. Autor ten jako pierwszy wprowadził do literatury pojęcie „wczasowania”, które oznacza część czasu wolnego, która możemy wypełnić odpoczynkiem, zabawą lub pracą umysłową (samokształceniem) - podejmowaną z własnej inicjatywy - lub aktywnością społeczną, artystyczną, sportową czy techniczną. Według A. Kamińskiego⁸ czas wolny to ta część budżetu nie zajęta przez pracę zarobkową i dodatkową, kształcenie się, zaspokajanie potrzeb fizjologicznych, obowiązki domowe, czy opieka nad członkami rodziny i może być spożytkowany na swobodne wczasowanie, życie rodzinne, obowiązki społeczne i aktywność przynoszącą doraźne korzyści.

Pojęcie czasu wolnego jest wieloznaczne i w literaturze znajdujemy wiele jego definicji, R. Wroczyński⁹ pisze, że czas wolny, to czas przeznaczony na wszelkie zajęcia, jakim może oddawać się jednostka z własnej ochoty, dla rozrywki, bądź rozwijania swych zainteresowań lub bezinteresownego kształcenia się, dobrowolnego udziału w życiu społecznym, poza obowiązkami zawodowymi, rodzinnymi i społecznymi. O prawdziwym czasie wolnym mówimy wtedy, gdy człowiek ma nieograniczone możliwości wyboru tego, co będzie robił - napisał K. Przeclawski¹⁰.

Według R. Wroczyńskiego¹¹ można wyronić dwa ujęcia czasu wolnego. W ujęciu ogólnym czas ten obejmuje wszystkich ludzi bez względu na wiek, natomiast w ujęciu szczegółowym możemy rozróżnić czas wolny dzieci i młodzieży oraz czas wolny dorosłych. To szerokie ujęcie określa czas wolny jako czas, który pozostaje po wypełnieniu wszystkich obowiązków, szczególnie tych zawodowych, rodzinnych, czy nawet społecznych. Jest to czas przeznaczony na rozrywkę, odpoczynek i rozwijanie zainteresowań i zamiłowań.

Jednak czas wolny według T. Wujka służy nie tylko wypoczynkowi, ale również ma sprzyjać rozwojowi intelektualnemu i kulturalnemu jednostki. Ma na celu zdobywanie nowych wiadomości, rozwój aktywności społecznej i estetycznej oraz obcowaniu z innymi ludźmi. Wyznacznikami czasu wolnego są: „niepodleganie ekonomicznym zasadom rządzącym pracą, minimum społecznych zobowiązań, psychiczne poczucie wolności, bezinteresowność i względny brak znaczenia”.

Czas wolny - według J. Kargula¹² - jest jednym z obszarów w którym zachodzą procesy edukacyjne - edukacja „w” czasie wolnym i „przez” czas wolny. Poprzez edukację „w” czasie wolnym rozumiemy działalność jednostki w rozmaitych społecznych dziedzinach życia - edukacja instytucjonalna i nieinstytucjonalna, systematyczna i niesystematyczna. Edukację „przez” ujmuje się jako uczenie przez naśladowanie, doświadczenie i działanie. Wynika z tego że, w czasie wolnym uczymy się wykonywać różne czynności, ucząc się od innych, przez media i wykonujemy to niesystematycznie i w różnych formach - jest to edukacja incydentalna.

Według K. Przeclawskiego¹³ wyróżniamy trzy cechy czasu wolnego:

- dobrowolność (zajęcie nie ma charakteru obowiązkowego)
- niezarobkowość (zajęcie nie może być podstawowym źródłem utrzymania)
- przyjemność

który według W. Okonia przeznaczają się głównie na:

- „1) odpoczynek tj. regenerację sił fizycznych i psychicznych
- 2) rozrywkę która sprawia przyjemność
- 3) działalność społeczną o charakterze dobrowolnym i bezinteresownym

⁸ A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna*, Warszawa 1982, s. 352.

⁹ R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1976, s. 213.

¹⁰ K. Przeclawski, *Czas wolny...*, s. 76.

¹¹ R. Wroczyński, *Pedagogika...*, s. 213.

¹² J. Kargul, *O czasie wolnym młodzieży*, [w:] *Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze*, 2001nr 6, s. 7.

¹³ K. Przeclawski, *Czas wolny ...*, s. 76.

4) rozwój zainteresowań i uzdolnień jednostki przez zdobywanie wiedzy i amatorską działalność artystyczną, techniczną, naukową czy sportową”¹⁴.

J. Kowalski¹⁵ uważa, że jednym ze sposobów spędzania czasu wolnego jest wypoczynek młodzieży podczas wakacji. Letnie wyjazdy są najbardziej powszechną i wartościową formą zagospodarowania czasu wolnego uczniów i oprócz walorów wypoczynkowych spełniają one również funkcje wychowawcze i opiekuńcze. Dotyczy to przede wszystkim zorganizowanych form letniego wypoczynku tj. obozy, kolonie, domy wczasowe i inne. Atmosfera panująca podczas takich wyjazdów przyspiesza rozwój społeczny jednostki, pogłębia umiejętność życia w grupie rówieśniczej (wychowawczej).

Szczególnymi formami spędzania czasu - według B. Sułkowskiego¹⁶ - są: zabawa i święto. Zabawa to działalność samocelowa, niczemu ni podporządkowana, natomiast święto jest obwarowane społecznym nakazem uczestniczenia pod groźbą sankcji obyczajowych. Współcześnie święta przenikają się z czasem wolnym i tracą swój charakter na rzecz zwykłego wypoczynku, oderwania od codziennych zajęć. Obecnie czas wolny rozumiany jako - telewizja, wyjazd sprawia, że uchylamy się od uczestniczenia we wspólnocie społecznej.

To, co człowiek robi w swoim czasie wolnym z własnej inicjatywy i chęci świadczy o jego marzeniach, potrzebach i chęciach, a także aspiracjach¹⁷.

Z. Głómski¹⁸ uważa, że nieumiejętność organizowania czasu wolnego i uczucie nudy są przyczynami niepożądanych zachowań, przestępczości i agresji. Młodzież należy uczyć jak organizować sobie czas wolny i jak go racjonalnie wykorzystywać, by zwykła nuda nie doprowadziła do sytuacji niewłaściwych.

„Dobrze zaplanowany i spędzany czas wolny wpływa m.in. na branie udziału w życiu społecznym środowiska, rozwijanie i kształtowanie uczuć moralnych, rozwijanie pożądanых cech woli i charakteru, wdrażanie do przestrzegania zasad kultury życia codziennego, wychowanie zdrowotne (promocja zdrowego stylu życia) i inne. Czas wolny dzieci i młodzieży sprzyja nie tylko odnowie sił i zabawie, ale służy także poznaniu rzeczywistości, wyrabianiu nawyków, odpowiednich zachowań oraz nabieraniu doświadczeń życiowych”¹⁹.

J. Kargul²⁰ pisze, że dla każdego dorosłego człowieka czas wolny stanowi prywatną sferę życia i młodzież bardzo manifestuje ten pogląd starając się uniezależnić w tym względzie od rodziców. Dobrowolność podejmowania w pewnym wieku decyzji o spędzaniu czasu wolnego - dokonywaniu konkretnych wyborów - jest aprobowana i wskazana, gdyż w tych wyborach ujawnia się podmiotowość osoby ludzkiej.

Na koniec warto zacytować to, co znajdziemy w Encyklopedii Socjologii, że „czas wolny nie jest wolny w żadnym normatywnym sensie, a to co dla jednych jest obowiązkiem i pracą, dla innych może być swobodą, przyjemnością rozrywką”²¹.

Funkcje czasu wolnego

Według B. Matyjas²² czas wolny spełnia różne funkcje, najczęściej podkreśla się te, związane z odpoczynkiem, regeneracją sił psychicznych i fizycznych. Jednak znawcy tematu upominają że

¹⁴ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004.

¹⁵ J. Kowalski, *Cele i zadania wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej*, [w:] *Organizacja wypoczynku dzieci i młodzieży*, (red.) I. Łaciński, E. Tarka – Huczek, Warszawa 1981, s. 5.

¹⁶ B. Sułkowski, Czas wolny, [w:] *Encyklopedia socjologii*, T. 1, Z. Bokszański (kom. red.), Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.

¹⁷ K. Przeclawski, *Przedmowa*, [w:] *Czas wolny dzieci i młodzieży w Polsce*, (red.) K. Przeclawski, Warszawa 1978, s. 8.

¹⁸ Z. Głómski, *Program profilaktyczno - wychowawczy „Czas wolny inaczej”*, [w:] *Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze*, 2001 nr 6, s. 20.

¹⁹ B. Matyjas, *Czas wolny ...*, s. 562.

²⁰ J. Kargul, *O czasie wolnym ...*, s. 5.

²¹ cyt. za B. Sułkowski, *Czas wolny ...*

²² B. Matyjas, *Czas wolny ...*, s. 560.

czas wolny powinien być wypełniony również zajęciami rozwijającymi zainteresowania, zdolności i potrzeby kulturalne.

A. Kamiński²³ jako prekursor czasu wolnego w Polsce wyróżnił trzy następujące funkcje „wczasowania”:

- odpoczynek-jako odreagowanie zmęczenia fizycznego i psychicznego
- zabawa - wyrażająca potrzebę ruchu, nowych doświadczeń, rozrywka połączona z ekspresją, gry
- praca nad sobą - potrzeba samorozwoju wyrażana przez pracę nad sobą, jest to najbardziej ceniona funkcja.

T. Wujek²⁴ twierdzi natomiast, że istnieją dwa podziały czasu wolnego: funkcjonalny i rzeczowy. Podział funkcjonalny opiera się na następujących funkcjach czasu wolnego

1) wypoczynku i rozrywki (funkcja rekreacyjna)

2) rozwoju osobowości (funkcja rozwojowa)

R. Wroczyński pisze jednak, że określenie czasu wolnego tylko poprzez podział funkcjonalny, lub tylko przez podział rzeczowy nie jest satysfakcjonujące i całkowicie miarodajne. Autor połączył obie te typologie i proponuje „zastosowanie podziału rzeczowego uwzględniającego potrzebę generalizacji poszczególnych rodzajów aktywności, łączenia ich w proste funkcjonalne szeregi:

1) zabawy i gry ruchowe - sport

2) turystyka

3) uczestnictwo w imprezach artystycznych i amatorstwo artystyczne

4) środki masowej komunikacji (czytelność, film, radio, telewizja)

5) inne formy aktywności intelektualnej

6) zajęcia techniczne

7) aktywność społeczna i towarzyska (m.in. w grupach rówieśniczych)

8) inne formy aktywności (kolekcjonerstwo, różnego rodzaju indywidualne zamiłowania”²⁵.

B. Matyjas²⁶podsumowała twierdzenia różnych autorów (A. Kamiński, T. Wujek, Z. Dąbrowski, S. Czajka, M. Żelazkiewicz) i wyróżniła następujące funkcje czasu wolnego: funkcja odpoczynku i rekreacji - regeneracja sił fizycznych i psychicznych jako podstawowy walor czasu wolnego

- funkcja zabawy i rozrywki - zabawa to dla dzieci podstawowy warunek i sposób poznawania świata i reguł w nim panujących, atrakcyjny sposób uczenia się kształci intelekt, a właściwie ukierunkowane zajęcia czasu wolnego służą wzbudzeniu się potrzeby samodoskonalenia się

- funkcja zbiorowego spędzania czasu - dostarcza to wielu bodźców o dużym znaczeniu w procesie socjalizacji dziecka

Współcześnie autorzy dostrzegają nową - ekonomiczną - funkcję czasu wolnego, z czym wiąże się powstanie przemysłu sportowego i rozrywkowego nastawionego na zaspokojenie potrzeb w czasie wolnym jak i na ogromne zyski. Związane jest to z nowym podejściem do funkcji czasu wolnego. Funkcje regeneracyjne ustępują miejsca funkcjom rozrywkowym.

B. Matyjas²⁷ zauważa, że w pedagogice wyróżnia się również aspekty czasu wolnego, które są ściśle powiązane z funkcjami i z nich wynikają:

1) aspekt socjologiczny - czas wolny powinien być spędzany z rówieśnikami, co umożliwia porównanie własnego postępowania z innymi

2) aspekt psychologiczny - do rozwoju psychiki dziecka nie wystarcza nauka szkolna, potrzebuje ono bodźców, zabawy i inne zajęcia pomagają mu samodzielnie odkrywać własne zainteresowania,

²² A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki...*, s. 353.

²⁴ S. Słupik., *Czas wolny dzieci i młodzieży*, „Polityka Społeczna”, 2004 nr 9, s. 63, A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki...*, s. 291.

²⁵ R. Wroczyński, *Pedagogika...*, s. 216.

²⁶ B. Matyjas, *Czas wolny*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, (red.) T. Pilch, Warszawa 2003.

²⁷ B. Matyjas, *Czas wolny*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, (red.) T. Pilch, Warszawa 2003.

co przynosi odprężenie fizyczne i psychiczne

3) aspekt pedagogiczny - czas wolny stwarza sytuacje, w których dziecko przejawia aktywność i organizuje sobie zajęcia. Przejawiana inicjatywa prowadzi do zrozumienia przez dziecko konieczności samowychowania, doskonalenia się i podnoszenia własnych umiejętności.

Rola rodziny w organizacji czasu wolnego dziecka

Według Z. Tyszki „rodzina stanowi integralną część każdego społeczeństwa, stanowi jego najmniejszą, a zarazem podstawową komórkę społeczną. Jest najważniejszą grupą społeczną”²⁸.

Teoria socjologiczna uważa rodzinę za „małą grupę społeczną, której członkowie połączeni są małżeństwem, więzami pokrewieństwa (niekiedy adopcji), siecią wzajemnych zależności i stosunków społecznych, prowadzą wspólne gospodarstwo domowe oraz pełnią w niej odpowiedzialne role społeczne: matki, ojca, współmałżonka, dziecka, czasem dziadka czy krewnego lub powinowatego”²⁹.

Natomiast według A. Kamińskiego³⁰ rodzina jest podstawowym zespołem wspólnoty życia głównie na gruncie emocjonalnym, gdzie na przestrzeni lat następuje wyrównanie poglądów i ocen. Rodzina jest jedynym miejscem, gdzie możemy zrzucić maski narzuconych sobie ról, tylko ona daje bezpieczeństwo i podporę emocjonalną.

K. Przeclawski³¹ pisze, że najważniejszą rolę w wychowaniu do czasu wolnego odgrywa właśnie rodzina i wszelkie formy pomocy rodzinie. Bardzo ważne jest również promowanie spędzania wolnego czasu podczas wakacji i nie tylko w gronie rodziny. Należy „stwarzać odpowiednie do tego warunki”.

Wynika z tego wnioski, że aby w pełni rozwinąć umiejętności organizowania sobie czasu wolnego potrzebne jest oddziaływanie już od najmłodszych lat.

M. Grochociński³² uważa, że aby czas wolny był optymalnie wykorzystany, należy pamiętać o:

- 1) Czas wolny nie może przebiegać żywiołowo. Powinien być ukierunkowany w zależności od potrzeb dziecka i zapewniać mu kontakty zarówno w środowisku rodzinnym jak i poza rodziną
- 2) Czas wolny powinien przybierać różne formy organizacyjne - w rodzinie, grupie rówieśniczej, indywidualnie
- 3) Pozytywny model wykorzystania czasu wolnego zależy od zaspokojenia selekcyjnych potrzeb indywidualnych m.in. zajęcia twórcze, rekreacyjne, zamiłowania, zainteresowania.
- 4) Należy zapewnić dziecku odpowiednią ilość czasu wolnego.

To właśnie rodzina daje dzieciom fundamenty odpoczywania, zabawy i pracy nad sobą. Jednak nawet najlepsze rodziny mogą mieć problemy. Oto kilka podstawowych problemów rodzin, które wyróżnił A. Kamiński³³, a które wpływają na organizowanie czasu wolnego:

1. Wzrost liczby rozbitych rodzin - skłócone rodziny mają destrukcyjny wpływ na dzieci, powoduje to np. niepowodzenia szkolne.
2. Matka pracująca - szczególnie gdy jest to matka samotnie wychowująca dziecko, gdy pracuje na zmiany, matka małego dziecka. Ma to zgubny wpływ zwłaszcza wtedy, gdy matka zaniedbuje dom w sposób uczuciowy.
3. Niezadowolająca rola ojca - utrata pozycji głowy rodziny na rzecz matki co może prowadzić do psychicznego wyłączenia się ojca z rodziny. Zwłaszcza ma to zgubny wpływ na chłopców, którzy łatwiej mogą się przez to wykoleić.
4. Wielodzietność - czworo lub więcej dzieci to można tam zauważyć cechy degradacji rodziny.

²⁸ Z. Tyszka, Rodzina, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, (red.) W. Pomykało, Warszawa 1997, s. 695.

²⁹ *Encyklopedia Socjologii t. 3, Rodzina*, (red.) W. Kwaśniewicz, Warszawa 2000, s. 313.

³⁰ A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki ...*, s. 101.

³¹ K. Przeclawski, *Model wychowania młodzieży w czasie wolnym*, [w:] *Czas wolny dzieci i młodzieży w Polsce*, (red.) K. Przeclawski, Warszawa 1978, s. 284.

³² M. Grochociński, *Przygotowanie dzieci do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego*, Warszawa 1979, s. 105.

³³ A. Kamiński, *Funkcje...*, s. 83 – 87.

Matka jest wyczerpana, częste ubóstwo rodziny, ma to również wpływ na niepowodzenia szkolne dzieci. Jednak dzieci z tych rodzin są bardziej zaradne i lepiej przygotowane do roli rodziców.

5. Wykształcenie rodziców - daje wskaźnik do pomiaru atmosfery kulturalnej w rodzinie, ma wpływ na wysokość dochodu na członka rodziny, na gęstość zaludnienia mieszkania.

6. Alkoholizm - często występuje z innymi patologiami społecznymi dezorganizując życie rodziny.

7. Gęstość zaludnienia mieszkań - dwie osoby na jeden pokój stanowi próg bezpieczeństwa, gdy się go przekroczy mogą wystąpić zaburzenia zachowania dzieci i dorosłych, lecz gdy zagęszczenie jest zbyt małe może dojść do poczucia osamotnienia.

Również Z. Tyszka³⁴ zauważył, że obecnie życie rodzinne przechodzi szereg przeobrażeń, zmienia się również obraz rodziny. Dawniej miała ona charakter bardziej instytucjonalny, panowało przekonanie, że ma ona pełnić przede wszystkim tzw. funkcje prokreacyjne, opiekuńcze i materialno-bytowe. Obecnie panuje opinia, że życie małżeńskie ma sens tylko wtedy, gdy daje satysfakcję obu małżonkom. W dzisiejszych czasach możemy obserwować zjawisko indywidualizacji wewnątrzrodzinnej i dążenia do wysokiej jakości rodzinnego życia. Te czynniki uzupełniają się wzajemnie i najważniejsza jest nie trwałość rodziny, ale jakość życia w jej ramach.

W razie problemów oba te czynniki się wspomagają w odczuciu złej jakości życia i mogą prowadzić do konfliktów, rozwodów, dezorganizacji życia rodzinnego, obecnie w skali światowej obserwujemy:

- 1) wzrost liczby rozwodów
- 2) wzrost zatrudnienia kobiet nie z pobudek ekonomicznych, a dążenia do samorealizacji
- 3) relatywne znaczenie dzieci dla rodziców
- 4) indywidualizacja form aktywności rodzinnej
- 5) dyferencja norm i wartości członków rodziny.

M. Grochociński³⁵ wyróżnił najważniejsze czynniki mające wpływ na wykorzystanie i ilość czasu wolnego dzieci i młodzieży:

- wykształcenie rodziców — im wyższy poziom wykształcenia rodziców tym bardziej poprawnie kształtują się warunki czasu wolnego dzieci, ich treść i forma
- w wielu rodzinach wiejskich i robotniczych występuje nadmierne obciążanie dzieci obowiązkami domowymi
- w rodzinach inteligentnych czas wolny jest zniekształcony przez nakłanianie dzieci do nawet kilku form dodatkowego kształcenia się (języki obce, gra na instrumentach).

Również E. Kozak³⁶ uważa wykształcenie i wiek rodziców za czynniki w znacznym stopniu warunkujące organizowanie czasu wolnego przez nich samych i dzieci. To właśnie ciągła pogoń za gotówką dezorganizuje spędzanie wolnego czasu i wpływa na złe jego zagospodarowanie.

Na ogół spędzanie wolnego czasu wiąże się z czynnościami prostymi, nie wymagającymi wcześniejszego planowania, skoncentrowanymi na odreagowaniu fizycznego i psychicznego zmęczenia, często poprzez drzemki w ciszy i spokoju.

Na drugim miejscu plasuje się spędzanie wolnych chwil na oglądaniu telewizji i spotkaniach towarzyskich. Najmniej badanych poświęca swój wolny czas na samokształcenie i zamiłowania.

Rodzina - według A. Rusieckiej³⁷ - jest dla dziecka jednym z terenów jego aktywności i to w dużej mierze od rodziców zależy jak wykorzystują oni i dzieci swój wolny czas. Czy poświęcają go na poszerzanie zainteresowań w zakresie korzystania z dóbr kultury i uczestnictwa w samej kulturze. Jednak realizacja potrzeb kulturalnych następuje głównie poprzez zainteresowania jakie przejawiają rodzice i dzieci.

To właśnie kulturotwórcza rola rodziny w organizowaniu czasu wolnego i rozwijaniu zainteresowań

³⁴ Z. Tyszka, *Rodzina w świecie współczesnym - jej znaczenie dla jednostki i społeczeństwa*, [w:] *Pedagogika społeczna*, (red.) T. Pilch, I. Lepalczyk, Warszawa 1995, s. 146-147.

³⁵ M. Grochociński, *Przygotowanie dzieci ...*, s. 42, 44.

³⁶ E. Kozak, *Wypoczynek młodzieży i jej rodziców*, [w:] „Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze” 2001, nr 1, s. 38.

³⁷ A. Rusiecka, *Rola rodziny w kształtowaniu wartości kulturalnych dziecka*, Słupsk 2003, s. 154.

sprzyja wszechstronnemu rozwojowi osobowości dziecka.

Dziecko - według A. Klema³⁸ - ma przed sobą trzy drogi korzystania z dóbr kultury - bierne, czynne i osobisty udział w tworzeniu kultury. Jednak wybór tej drogi zależy w dużej mierze od rodziców, od ich wykształcenia, kultury osobistej i rozumienia znaczenia roli kultury w życiu człowieka. Obcowanie dziecka z kulturą rodzice zapewniają najczęściej poprzez środki masowego przekazu, co jest biernym korzystaniem z kultury (telewizja, radio, prasa, rzadko książki, czy kino). Jednak odpowiednie ukierunkowanie dziecka na kulturę chroni je przed niepożądanymi zachowaniami.

E. Kozak³⁹ twierdzi, że tak duży wpływ rodziców na wykorzystanie czasu wolnego przez dzieci wiąże się z tym, że dzieci uczą się poprzez naśladowanie. Rodzice w większości nie organizują dzieciom czasu wolnego, a dzieci robią to co rodzice. Oglądanie telewizji bez żadnej selekcji programów, słuchanie muzyki, często drzemka. Rzadko czyta się książki, a lektury szkolne sprowadzają się często do oglądania filmów, czytania ściąg czy recenzji. Bardzo mało dzieci podejmuje w swoim czasie wolnym aktywność ruchową, a zwłaszcza działalność społeczną.

„Dzieci nie mając przykładu rodziców i spędzając kilka godzin dziennie w szkole, nie mają ochoty przeznaczać swojego wolnego czasu na samokształcenie, rozwijanie zainteresowań, aktywne działania społeczne.

Według M. Grochocińskiego⁴⁰ rodzice, którzy pracują zawodowo mają stosunkowo niewiele wolnego czasu aby móc go poświęcić dzieciom, więc powinien on być maksymalnie wykorzystany. Również wszystko co robią rodzice, gdy przebywają z dziećmi musi być przemyślane, gdyż dzieci uczą się poprzez naśladowanie. Kontakty rodziców i dzieci ograniczają się głównie do rozmowy, pomocy w lekcjach i spaceru, rzadko wspólnie się bawią czy odwiedzają znajomych.

Rodzice również mają duży wpływ na wdrożenie dzieci do życia społeczeństwie i to od nich zależy czy dzieci będą miały ułatwiony czy utrudniony start w dorosłe życie i kontakty międzyludzkie. A. Kelm⁴¹ uważa, że ma to związek z tym, że dzieci zdobywają wiedzę o życiu przez naśladowanie i bezpośrednie osobiste oddziaływanie rodziców.

M. Grochociński pisze, że „udział rodziców w organizowaniu dzieciom czasu wolnego mógłby być znacznie lepszy, gdyby ich orientacja na temat możliwości spędzania tego czasu była szersza i pełniejsza”. Jednak to głównie zależy od wiedzy i kultury rodziców⁴².

Prawidłowo sprawowana opieka rodzicielska powinna, więc polegać na dyskretnej kontroli, a zarazem na pomocy w odpowiednim organizowaniu czasu wolnego dziecka i wspólnym przeżywaniu tych chwil - pisze B. Matyjas⁴³.

Podobnie uważa A. Zawadzka⁴⁴ i podkreśla, że rodzice nie mogą zaniechać obowiązku organizowania czasu wolnego i ustalania zakresu swobody w wyborze i realizacji zajęć dzieciom, nawet i zwłaszcza wtedy, gdy chodzi o dorastającą młodzież, która koniecznie chce oderwać się od wpływu rodziców. Jednak w większości rodzice nie doceniają znaczenia czasu wolnego i pilnują głównie, by wypoczynek nie łączył się z zagrożeniami, a pomoc w organizowaniu tego czasu sprowadza się prawie wyłącznie do zakupu różnych przedmiotów niż zaangażowania we wspólne działania.

Encyklopedia Socjologii⁴⁵ podaje następujące funkcje rodziny:

- 1) prokreacyjna - podtrzymywanie biologicznej ciągłości społeczeństwa
- 2) wychowawczo - socjalizująca - zapewnienie ciągłości kultury, bo właśnie w rodzinie przyswajamy dziedzictwa kultury - język, normy, obyczaje, wartości, standardy moralności

³⁸ A. Kelm, *O opiece nad dzieckiem w rodzinie*, Warszawa 1974, s. 100.

³⁹ E. Kozak, *Wypoczynek...*, s. 39.

⁴⁰ M. Grochociński, *Przygotowanie dzieci...*, s. 119.

⁴¹ A. Kelm, *O opiece ...*, s. 105.

⁴² M. Grochociński, *Przygotowanie ...*, s. 116.

⁴³ B. Matyjas, *Czas wolny ...*, s. 562.

⁴⁴ A. Zawadzka, *Stosunek rodziców do czasu wolnego dzieci*, [w:] *Problemy Opiekunów - Wychowawcze*, 1991, nr 6, s. 275, 279.

⁴⁵ *Encyklopedia Socjologii ...*, s. 314.

- 3) opiekuńcza - zapewnienie bezpieczeństwa członkom rodziny, szczególnie dzieciom
- 4) emocjonalno - seksualna - rodzina zapewnia wsparcie emocjonalne, reguluje stosunki seksualne, zaspakaja potrzebę miłości,
- 5) ekonomiczna - zapewnienie członkom rodziny niezbędnych dóbr materialnych
- 6) stratyfikacyjna (alokacyjna) - rodzina wyznacza status społeczny swoim członkom, zachowuje się podział społeczny
- 7) integracyjno - kontrolna - kontrola członków rodziny, organizowanie im życia, egzekwuje postępowanie
- 8) rekreacyjno - towarzyska - rodzina organizuje swoim członkom czas wolny ~ rozrywki, wypoczynek, powiązania towarzyskie i kontakty z innymi ludźmi.

Z. Tyszka⁴⁶ w związku ze zmieniającą się sytuacją społeczną dzisiejszych rodzin zweryfikował dotychczas istniejące w literaturze typologie i wyróżnił następujące funkcje współczesnej rodziny:

- 1) Funkcja seksualna - zmiana tej funkcji w stosunku do funkcji prokreacyjnej. Obecnie liczy się jakość przeżyć, satysfakcja seksualna obojga małżonków, a jej brak ma bardziej niż kiedyś konfliktogeny charakter
- 2) Funkcja materialno - ekonomiczna - w zakresie tej funkcji nastąpiła artykulacja dochodów członków rodziny. Do wspólnej „kasy” trafia tylko część dochodów, a reszta pozostaje do dowolnej dyspozycji zarabiających członków rodziny
- 3) Funkcja kontrolna - zauważamy ograniczenie tej funkcji. Człowiek poza domem staje się anonimowy, nie ma formalnej możliwości kontroli, szczególnie w środowisku miejskim.
- 4) Funkcja socjalizacyjno - wychowawcza - współcześnie przekształcono znaczenie tej funkcji - straciła znaczenie, ale wzrosło jej socjalizacyjno - wychowawcze zadanie w skomplikowanym świecie społecznych oddziaływań i zwiększonych wymagań edukacyjnych.
- 5) Funkcja emocjonalno - ekspresyjna - ogromnie zyskała na wartości przez wzgląd na podniesienie rangi uczuć w rodzinie. Współczesny człowiek nie ma dużych szans na oparcie emocjonalne poza rodziną. Harmonia małżeńska, ciepła atmosfera w rodzinie są wartościami nie do przecenienia.

Zadania szkoły w organizowaniu czasu wolnego dziecka

Szkoła jako instytucja - według Encyklopedii Socjologii⁴⁷ - jest niezbędnym elementem współczesnego społeczeństwa. Wspecjalizowała się i przejęła część z funkcji rodziny, przygotowuje do zawodu i wdraża do uczestnictwa w narodowej kulturze symbolicznej. Świadectwo ukończenia szkoły jest niezbędnym dokumentem, poświadczającym kwalifikacje i decydującym o statusie społecznym jednostki.

Według A. Kamińskiego⁴⁸ szkoła jest również środowiskiem życia, która w sposób zamierzony i niezamierzony wpływa na losy dzieci, rodziców i całego społeczeństwa. Powinna ona nie tylko nauczać, ale wychowywać, opiekować się i wspomagać rozwój uczniów.

Szkoła pełni ważną rolę w wychowaniu do czasu wolnego, musi wychowywać do „wczasowania”, gdyż pełni ono ważną rolę w życiu człowieka. Proces ten można realizować w toku lekcji - zainteresowanie uczniów tematem tak, aby chcieli go samodzielnie pogłębiać przez czytanie książek, oglądanie filmów, czy uczestniczenie w kołach zainteresowań.

Również M. Żelazkiewicz⁴⁹ uważa szkołę za podstawowego organizatora czasu wolnego ~ obok rodziny - z dwu powodów:

- „szkoła jest w każdym środowisku lokalnym i skupia całą populację dzieci i młodzieży w wieku

⁴⁶Z. Tyszka, *Rodzina w świecie ...*, s. 147 – 149.

⁴⁷ *Encyklopedia Socjologii t. 4, Szkoła i solaryzacja*, (red.) W. Kwaśniewicz, Warszawa 2002, s. 162.

⁴⁸ A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki ...*, s. 112.

⁴⁹ M. Żelazkiewicz, *Szkoła podstawowa jako jeden z organizatorów czasu wolnego uczniów*, [w:] *Czas wolny dzieci i młodzieży w Polsce*, (red.) K. Przeclawski, Warszawa 1978, s. 201-202.

szkolnym

- infrastruktura pozaszkolnych instytucji bezpośredniego organizowania czasu wolnego dzieci i młodzieży jest tak nikła, że większość uczniów nie ma wyboru innego jak: dom albo szkoła, lub teren poza szkołą i domem, często wychowawczo niczyj, nie zorganizowany, nie zapewniający warunków odpowiednich do spędzania czasu wolnego”.

Natomiast K. Przeclawski⁵⁰ napisał, że szkoła powinna być głównym organizatorem czasu wolnego w sensie ilościowym. Organizować koła zainteresowań, czy zajęcia świetlicowe. Jednak zajęcia te są często pod znakiem zapytania w wielu szkołach, nie ma na nie zbyt wielu funduszy, więc w małym stopniu determinuje ona wzory zachowań młodzieży podczas spędzania czasu wolnego.

A. Kelm⁵¹ podkreśla, że szkoła powinna rozwijać swoją ofertę ukierunkowaną na czynne korzystanie z dóbr kultury oraz jej tworzenie. Ma to mieć miejsce poprzez zajęcia pozalekcyjne, mające rozwijać zainteresowania naukowe, techniczne czy kulturowe.

I. Jundziłł⁵² wyróżniła siedem podstawowych zadań szkoły w organizowaniu czasu wolnego:

- Tworzenie w szkole i w środowisku optymalnych warunków rozwoju uczniów.
- Zaspokajanie potrzeb biologicznych, psychicznych i społecznych.
- Wzbogacanie potrzeb poprzez rozwijanie zainteresowań i zamiłowań.
- Zapewnienie uczniom możliwości indywidualnego rozwoju według posiadanych możliwości.
- Prowadzenie działalności korekcyjnej i wyrównawczej.
- Pomoc uczniom w wyborze określonego systemu wartości oraz w kreowaniu siebie i odnajdywaniu wśród rzeczywistych warunków życia własnej drogi do ideału pełnego człowieka.
- Wychowanie do czasu wolnego - organizowanie różnych form racjonalnego korzystania z czasu wolnego.

Według B. Milerskiego i B. Śliwerskiego⁵³ szkoła spełnia trzy funkcje:

- rekonstrukcyjna
- adaptacyjna
- emancypacyjna

Najważniejsza z nich jest funkcja emancypacyjna, gdyż traktuje ona o przygotowaniu uczniów do ciągłego samokształcenia i samowychowania.

R. Wroczyński⁵⁴ uważa, że szkoła powinna organizować czas wolny uczniów w takich formach, jak:

1. Gry i zabawy na boiskach i w salach gimnastycznych.
2. Świetlice - zajęcia opiekuńczo - wychowawcze i rozrywkowe
3. Wycieczki
4. Koła zainteresowań, m.in. koła artystyczne, techniczne, przedmiotowe, czytelnicze, sportowe.

A. Roter⁵⁵ pisze, że wycieczka - jako działalność szkoły - nie jest tematem chętnie poruszonym wśród nauczycieli, a choć nie dominuje ona w toku kształcenia jej atrybuty: uczenie się przez przeżywanie, dominacja metod poglądowych w procesie nauczania - powoduje, że trzeba się zastanowić nad szerszym stosowaniem tej formy organizacji czasu wolnego uczniów.

Drugim ważnym elementem działalności szkoły (obok wycieczek) - według W. Barczak⁵⁶ - zmierzającym do zagospodarowania dzieciom czasu wolnego są zajęcia świetlicowe. Świetlica łączy w sobie obowiązki rodziny z rolą wychowawczo - opiekuńczą szkoły. Zajęcia prowadzone w jej ramach sprzyjają racjonalnemu wypoczynkowi, pobudzają rozwój indywidualnych zainteresowań i

⁵⁰ K. Przeclawski, *Czas wolny* ..., s. 76.

⁵¹ A. Kelm, *O opiece* ..., s. 101.

⁵² I. Judziłł, *Szkoła. Opiekuńczo - wychowawcze funkcje szkoły*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, (red.) W. Pomykało. Warszawa 1997, s. 790.

⁵³ *Leksykon pedagogika* ..., s. 227.

⁵⁴ R. Wroczyński, *Pedagogika* ..., s. 231, 232.

⁵⁵ A. Roter, *Wycieczki we współczesnej szkole*, [w:] *Wychowanie na co dzień*, 1997, nr 1 - 2.

⁵⁶ W. Barczak, *Organizacja czasu wolnego w świetlicy szkolnej*, [w:] *Życie szkoły*, 2002 nr 4, s. 202, 204.

uzdolnień oraz stwarzają warunki do społecznej działalności. Zajęcia świetlicowe chronią przed nudą i wspomagają często utrudniony rozwój psychiczny i emocjonalny. Oprócz tych zalet świetlica jest miejscem zabawy dla dzieci i właśnie przez rozrywkę prowadzone są wszelkie działania wychowawcze.

Według A. Kamińskiego zajęcia pozalekcyjne mogłyby stanowić atrakcyjną formę spędzania wolnego czasu gdyby spełnione zostały pewne warunki: swobodny dostęp do pomieszczeń po południu i wieczorami, do sal zajęć praktycznych oraz do laboratoriów chemicznych, czy fizycznych, do sal gimnastycznych, boisk, czy świetlic. Zajęcia te powinny przyjmować różnorodne formy, wymagane jest również zaangażowanie ze strony grona nauczycielskiego jak i ze strony rodziców. Należałoby stworzyć również atmosferę dla rozwoju zainteresowań uczniów i poszarzania ich ambicji.

R. Wroczyński⁵⁷ uważa, że w ramach zajęć pozalekcyjnych szkoła powinna organizować zajęcia ruchowe, spacerunki i wycieczki, gry i zabawy. Ma to pozytywny wpływ na rozwój fizyczny i psychiczny dzieci i młodzieży, oraz na ich poziom uspołecznienia. Zadaniem szkoły jest propagowanie aktywnego spędzania czasu wolnego przez dzieci, aby wyrobić w nich nawyk ruchu. Szkoła powinna również propagować uczestnictwo dzieci i młodzieży w różnych formach działalności pozaszkolnej - Domu Kultury, świetlice, kluby osiedlowe. Takie zajęcia według A. Kamińskiego⁵⁸ mają dużą wartość, gdyż nie wiąże się z osiągnięciami szkolnymi, obejmuje szersze terytorium i większość rozpiętość wieku.

Jednak zaangażowanie szkoły jest niedostateczne w organizowaniu czasu wolnego - zbyt mało zajęć pozalekcyjnych, zbyt małe zainteresowanie nauczycieli nimi, wynika to z niewystarczających funduszy na te cele - twierdzi M. Żelazkiewicz⁵⁹.

Podobnego zdania był A. Kamiński⁶⁰, który pisał, że szkoła teoretycznie powinna stanowić kolebkę wychowania pozalekcyjnego. Miałoby się to odbywać w ramach kół zainteresowań, zajęć świetlicowych czy innych. Jednak brak środków, czasami zmianowy system nauczania, brak zaangażowania nauczycieli sprawiają, że zajęcia są nieatrakcyjne, dotyczą z reguły przedmiotów nauczania i właściwie nie spełniają swych założeń.

A. Kamiński wyróżnił następujące funkcje społecznej aktywności pozalekcyjnej i pozaszkolnej:

- 1) instrumentalna - stanowi dla dzieci i młodzieży rzeczowy pretekst do spotykania się
- 2) towarzyska - fundamentalna funkcja wszelkich dziecięcych i młodzieżowych zespołów, to właśnie dla kontaktu z rówieśnikami powstają wszelkie spontaniczne grupy
- 3) wychowawcza - zawiera plan ukryty, którego podopieczni nie dostrzegają zajęci satysfakcją z uczestnictwa w grupie
- 4) preorientacji zawodowej i społecznej - aktywność pozalekcyjna i pozaszkolna niezastąpiona dla dalszych losów dzieci i młodzieży, w kołach, grupach mogą odkrywać swoje zalety, silne strony.

R. Wroczyński⁶¹ wskazuje trzy zadania wychowawcze współczesnej szkoły:

- 1) Wychowanie społeczne - ma kształtować w jednostce poczucie odpowiedzialności za całe społeczeństwo i umiejętność współdziałania z innymi dla dobra tej zbiorowości. Wychowanie społeczne powinno również wzmocnić więzy dzieci i młodzieży z jej najbliższym środowiskiem.
- 2) Wychowanie estetyczne - postuluje, aby kontakty ludzi ze sztuką stały się powszechną praktyką i oddziaływały na sposób spędzania czasu wolnego przez współczesnego człowieka - zwłaszcza u dzieci i młodzieży należy wzbudzić wrażliwość artystyczną.

⁵⁷ R. Wroczyński, *Pedagogika ...*, s. 220.

⁵⁸ A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki ...*, s. 336.

⁵⁹ M. Żelazkiewicz, *Szkoła podstawowa ...*, s. 196-201.

⁶⁰ A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki ...*, s. 336 i nast.

⁶¹ R. Wroczyński, *Pedagogika społeczna ...*, s. 240 – 241.

3) Wychowanie rekreacyjne - wyposażenie młodzieży w umiejętność właściwej organizacji czasu wolnego.

Podsumowanie

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania stwierdzić należy, iż nie do przecenienia jest rola rodziny i szkoły w zapewnieniu bezpieczeństwa dzieciom i młodzieży. Szkoła i rodzina są podstawowymi środowiskami w jakich najmłodszy członek społeczeństwa żyją i funkcjonują i to właśnie one mają podejmować działania na rzecz szeroko rozumianego wychowania, kształcenia i wdrażania do bezpiecznych postaw. Ogromną rolę w tym procesie odgrywa właściwie zorganizowany czas wolny młodego pokolenia, który spełnia trzy podstawowe funkcje: odpoczynku, rozrywki i samorozwoju, co wykorzystane w odpowiedni sposób daje szansę na bezpieczne funkcjonowanie w społeczności lokalnej.

Bibliografia

1. Barczak W., *Organizacja czasu wolnego w świetlicy szkolnej*, [w:] *Życie szkoły*, 2002 nr 4.
2. *Encyklopedia Socjologii t. 4, Szkoła i solaryzacja*. (red.) W. Kwaśniewicz, Warszawa 2002.
3. Głowski Z., *Program profilaktyczno - wychowawczy „Czas wolny inaczej”*, [w:] *Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze*, 2001 nr 6.
4. Grochociński M., *Przygotowanie dzieci do racjonalnego wykorzystania czasu wolnego*, Warszawa 1979.
5. Judził I., *Szkoła. Opiekuńczo - wychowawcze funkcje szkoły*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, (red.) W. Pomykało. Warszawa 1997.
6. Kamiński A., *Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna*, Warszawa 1982.
7. Kargul J., *O czasie wolnym młodzieży*, [w:] *Problemy Opiekuńczo - Wychowawcze*, 2001 nr 6.
8. Kelm A., *O opiece nad dzieckiem w rodzinie*, Warszawa 1974.
9. Kowalski J., *Cele i zadania wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej*, [w:] *Organizacja wypoczynku dzieci i młodzieży*, (red.) I. Łaciński, E. Tarka – Huczek, Warszawa 1981.
10. Kozak E., *Wypoczynek młodzieży i jej rodziców*, [w:] *Problemy Opiekuńczo – Wychowawcze*, 2001 nr 1.
11. Krąpiec M., *Dobro wspólne* [w:] *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 2, Lublin 2001.
12. Kuźniar R. (red.), *Między polityką, a strategią*, Warszawa 1994.
13. *Leksykon pedagogika ...*, s. 227
14. Leszczyński M. (red.), *Bezpieczeństwo w wymiarze lokalnym. Wybrane obszary*, Warszawa 2016.
15. Matyjas B., *Czas wolny*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, (red.) T. Pilch, Warszawa 2003.
16. Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004.
17. Przeclawski K., *Model wychowania młodzieży w czasie wolnym*, [w:] *Czas wolny dzieci i młodzieży w Polsce*, (red.) K. Przeclawski, Warszawa 1978.
18. Roter A., *Wycieczki we współczesnej szkole*, [w:] *Wychowanie na co dzień*, 1997, nr 1-2.
19. Rusiecka A., *Rola rodziny w kształtowaniu wartości kulturalnych dziecka*, Słupsk 2003, s. 154.
20. Skalski D., Lizakowski P., Zabolotna O., *Bezpieczeństwo i profilaktyka zdrowotne dzieci i młodzieży. Wybrane aspekty*, Starogard Gdański 2017.
21. Skrabacz A., *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012.
22. Słupik S., *Czas wolny dzieci i młodzieży*, *Polityka Społeczna*, 2004 nr 9.
23. Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.
24. Sułkowski B., *Czas wolny*, [w:] *Encyklopedia socjologii, T. 1*, Z. Bokszański (kom. red.),

- Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.
25. Tyszka Z., *Rodzina w świecie współczesnym - jej znaczenie dla jednostki i społeczeństwa*, [w:] *Pedagogika społeczna*, (red.) T. Pilch, I. Lepalczyk. Warszawa 1995.
 26. Tyszka Z., *Rodzina*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, (red.) W. Pomykało, Warszawa 1997.
 27. Wroczyński R., *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1976.
 28. Zawadzka A., *Stosunek rodziców do czasu wolnego dzieci*, [w:] *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 1991 nr 6.
 29. Żelazkiewicz M., *Szkoła podstawowa jako jeden z organizatorów czasu wolnego uczniów*, [w:] *Czas wolny dzieci i młodzieży w Polsce*, (red.) K. Przeclawski, Warszawa 1978.